

SLOBODA IZRAŽAVANJA I PRAVO NA NAKNADU ŠTETE - NOVIJA PRAKSA USTAVNOG SUDA REPUBLIKE HRVATSKE

Dr. sc. Snježana Bagić*

UDK 342.76:342.721

342.721.01

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.43.3.21>

Ur.: 17. ožujka 2022.

Pr.: 27. svibnja 2022.

Stručni rad

Sažetak

U radu se daje pregled prakse hrvatskoga Ustavnog suda koja se odnosi na zaštitu prava na slobodu izražavanja zajamčenoga člankom 38. Ustava, odnosno čl. 10. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Međutim, to pravo nije apsolutno, budući da njegovim ostvarivanjem može doći do povrede prava drugih na zaštitu njihove privatnosti (osobnosti, časti, ugleda, dostojanstva) zajamčenih člankom 35. Ustava, odnosno čl. 8. Konvencije za zaštitu ljudskih prava. Stoga u ocjeni kojem od tih dvaju, po naravi stvari, suprotstavljenih prava u pojedinom slučaju treba dati prednost, Ustavni sud provodi test razmjernosti propisan čl. 16. Ustava. Polazeći od činjenice da se načini komunikacije i izvješćivanja javnosti sve brže mijenjaju i poprimaju nove oblike, Ustavni sud kontinuirano nadograđuje praksu povezanu s čl. 38. Ustava, odnosno čl. 10. Konvencije koja se odnosi na slobodu mišljenja i izražavanja, uključujući dakako i slobodu medija.

Ključne riječi: *sloboda izražavanja; poštovanje osobnosti; sloboda medija; javni interes; razmjernost; naknada štete.*

1. UVOD

Nema sumnje da je pravo na slobodu izražavanja jedno od temeljnih načela svakoga demokratskog društva i jedan od osnovnih uvjeta za njegov napredak i ispunjenje svakog pojedinca. Međutim, pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno. Ni čl. 38. Ustava Republike Hrvatske¹ ni čl. 10. Konvencije za zaštitu ljudskih prava

* Dr. sc. Snježana Bagić, zamjenica predsjednika Ustavnog suda RH, Zagreb; snjezana_bagic@usud.hr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7962-8137>.

1 Čl. 38. Ustava glasi:

Jamči se sloboda mišljenja i izražavanja misli.

Sloboda izražavanja misli obuhvaća osobito slobodu tiska i drugih sredstava priopćavanja, slobodu govora i javnog nastupa i slobodno osnivanje svih ustanova javnog priopćavanja.

Zabranjuje se cenzura. Novinari imaju pravo na slobodu izvještavanja i pristupa informaciji.

i temeljnih sloboda Vijeća Europe² (dalje: Konvencija) jamče neograničenu slobodu izražavanja.

Ograničenje prava na slobodu izražavanja Ustavni sud Republike Hrvatske (dalje: Ustavni sud) tumači imajući u vidu načelo razmjernosti iz čl. 16. Ustava³ i u skladu sa standardima koje je Europski sud za ljudska prava (dalje: ESLJP) razvio u svojoj praksi. Štoviše, Ustavni sud već je u brojnim odlukama izrijekom priznao načelna stajališta ESLJP-a o dopustivosti miješanja u slobodu izražavanja.⁴

Ocjenjujući povredu slobode izražavanja, Ustavni sud sagledava „svaki pojedini slučaj u svjetlu svih okolnosti, uključujući sadržaj spornih navoda, kao i kontekst u kojem su ti navodi izrečeni“, a osobito jesu li mjere poduzete radi ograničenja slobode izražavanja bile razmjerne legitimnom cilju koji se tim ograničenjem želio postići.⁵

U ocjeni koje od sukobljenih prava preteže u konkretnom slučaju i kojemu je od njih potrebno pružiti zaštitu, Ustavni sud primjenjuje kriterije koje je ESLJP uspostavio u presudama Velikog vijeća *Axel Springer AG* i *Von Hannover br. 2.*⁶ i dalje razvio u svojoj praksi.⁷

Ta se načelna stajališta mogu svesti na sljedeće: pravo na slobodu izražavanja odnosi se ne samo na *informacije* ili *ideje* koje su blagonaklono prihvaćene ili se ne

Jamči se pravo na pristup informacijama koje posjeduju tijela javne vlasti. Ograničenja prava na pristup informacijama moraju biti razmjerna naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju te nužna u slobodnom i demokratskom društvu, a propisuju se zakonom.

Jamči se pravo na ispravak svakomu komu je javnom viješću povrijeđeno Ustavom i zakonom utvrđeno pravo.

- 2 Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99. - pročišćeni tekst, 8/99. - ispravak, 14/02. i 1/06. Čl. 10. Konvencije glasi: *SLOBODA IZRAŽAVANJA*

1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da podvrgnu režimu dozvola ustanove koje obavljaju djelatnosti radija ili televizije te kinematografsku djelatnost.

2. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.

- 3 Čl. 16. Ustava glasi:

Slobode i prava mogu se ograničiti samo zakonom da bi se zaštitila sloboda i prava drugih ljudi te pravni poredak, javni moral i zdravlje.

Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.

- 4 Vidi *inter alia*, odluke broj: U-III-7479/2014 od 16. prosinca 2015., broj: U-III-2195/2016 od 2. studenoga 2016., broj: U-III-2588/2016 od 8. studenoga 2016. te broj: U-III-4441/2017 od 10. ožujka 2020., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

- 5 Vidi *inter alia*, odluke broj: U-III-2588/2016 od 8. studenoga 2016. i broj: U-III-4946/2013 od 10. listopada 2017., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

- 6 Vidi presudu od 7. veljače 2012., *Axel Springer AG protiv Njemačke* [Vv], br. 39954/08, i presudu od 7. veljače 2012., *Von Hannover protiv Njemačke, br. 2.*, [Vv], br. 40660/08 i 60641/08.

- 7 Vidi, npr. presudu od 29. ožujka 2016., *Bédat protiv Švicarske* [Vv], br. 56925/08, § 48.

smatraju uvredljivima ili ne izazivaju nikakvu reakciju, nego i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. To zahtijevaju pluralizam, tolerancija i slobodoumlje bez kojih nema *demokratskog društva*. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su nužni u demokratskom društvu. No, ta ograničenja moraju biti strogo tumačena, a potreba za njima mora biti uvjerljivo utvrđena. Drugim riječima, pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno pravo, odnosno može biti ograničeno ako je to nužno u demokratskom društvu.

Test nužnosti u demokratskom društvu zahtijeva da sud, pred kojim se nađe prigovor ograničenja slobode izražavanja, utvrdi je li ograničenje slobode izražavanja prijeko društveno potrebno i je li ono razmjerno legitimnom cilju, te da za to ograničenje navede bitne i dostatne razloge.⁸ Ograničenje prava na slobodu izražavanja mora se razmotriti u kontekstu slučaja u cjelini, uključujući sadržaj izjava i kontekst u kojem su one dane.⁹

Pri ocjenjivanju razmjernosti miješanja u pravo na slobodu izražavanja treba razlikovati izjave o činjenicama od vrijednosnih sudova. Dok se činjenice mogu dokazati, istinitost vrijednosnih sudova nije dokaziva, stoga ne bi trebalo zahtijevati od tuženika da dokaže istinitost vrijednosnoga suda. Naime, u odnosu na vrijednosne sudove, razmjernost ograničenja slobode izražavanja može ovisiti o tome postoji li dostatna činjenična osnova koja podržava te sudove, jer se u suprotnom oni mogu smatrati pretjeranima. Kako bi se moglo razlikovati je li riječ o izjavi o činjenicama ili o vrijednosnom sudu nužno je uzeti u obzir okolnosti svakoga slučaja i *opći ton* te izjave, imajući u vidu da će tvrdnje o temama od javnog interesa u pravilu biti vrijednosni sudovi, a ne izjave o činjenicama.¹⁰

Štoviše, u okolnostima u kojima sporna izjava utječe na ugled, čast, dostojanstvo ili prava drugih, taj je sukob potrebno rješavati vaganjem relevantnih čimbenika koji se odnose na dvije zaštićene vrijednosti: s jedne strane, pravo na slobodu izražavanja, i s druge, pravo na poštovanje osobnoga života drugih.¹¹

Riječ je o pravima koja zaslužuju jednaku zaštitu te je zadatak sudova postići njihovu pravednu ravnotežu. U slučajevima koji zahtijevaju vaganje između tih dviju vrijednosti ishod za osobu koja tvrdi da joj je nečijim javnim istupom povrijeđeno dostojanstvo, čast ili ugled, u načelu, treba biti isti kao i da se odlučuje o prigovoru povrede slobode izražavanja misli.¹²

Nadalje, priroda i ozbiljnost nametnute sankcije također su čimbenici koje treba uzeti u obzir pri ocjenjivanju razmjernosti miješanja u pravo na slobodu izražavanja. Dosuđivanje naknade štete oštećenoj osobi mora biti u razumnom odnosu razmjera s

8 Vidi, npr. presudu od 27. lipnja 2017., *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [Vv], br. 931/13.

9 Vidi, npr. presudu od 22. listopada 2009., *Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske*, br. 25333/06.

10 Vidi, npr. presudu od 23. travnja 2015., *Morice protiv Francuske* [Vv], br. 29369/10.

11 Vidi, npr. presudu od 10. studenoga 2015., *Couderc i Hachette Filipacchi Associes protiv Francuske* [Vv], br. 40454/07, i presudu od 27. lipnja 2017., *Međžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv Bosne i Hercegovine* [Vv], br. 17224/11.

12 Vidi, npr. presudu od 8. studenoga 2018., *Narodni list d.d. protiv Hrvatske*, br. 2782/12.

pretrpljenim narušavanjem ugleda.¹³

Kako bi se osigurala dosljednost i izbjeglo diskrecijsko odlučivanje pri odgoaranju na pitanje koje od sukobljenih prava preteže u konkretnom slučaju i kojemu je od njih potrebno pružiti zaštitu, ESLJP je u predmetu *Axel Springer AG protiv Njemačke* naveo sljedeće okolnosti prema kojima načelno ocjenjuje je li u konkretnom slučaju postignuta pravična ravnoteža između sukobljenih prava: a) doprinos raspravi u javnom interesu; b) u kojoj mjeri je osoba u pitanju poznata javnosti i kakav je sadržaj danih izjava; c) prethodno ponašanje osobe na koju se odnosi izjava; d) metode prikupljanja informacija i njihova provjerljivost; e) sadržaj, forma i posljedice objavljene informacije te f) ozbiljnost dosuđene sankcije i obeshrabrujući učinak (tzv. engl. *chilling effect*).¹⁴

2. SLOBODA MEDIJA

U okviru slobode izražavanja, sloboda medija ima svoje posebno mjesto.

Sloboda medija jedan je od temelja svakoga demokratskog društva. Čl. 38. st. 2. i 3. Ustava, kao i člankom 10. Konvencije, štiti se ne samo sadržaj informacija koje mediji prenose, već i sredstva kojima se te informacije priopćavaju. Mediji prema čl. 10. Konvencije uživaju širok opseg zaštite. Ta se zaštita odnosi i na istraživanja i na upite novinara tijekom pripreme priloga koje će objaviti, kao i na zaštitu novinarskih izvora. Međutim, sloboda je medija uvjetovana postupanjem novinara u dobroj vjeri i u skladu s novinarskom etikom.¹⁵

Iako sloboda medija ne smije prekoračiti određene granice, posebice kada se tiče zaštite ugleda i prava drugih, ne smije se smetnuti s uma da je njezin osnovni zadatak priopćiti, na način koji je u skladu s njihovim obvezama i odgovornostima, informacije i ideje o svim pitanjima od javnoga interesa.¹⁶ Ne samo da mediji imaju zadatak priopćavati informacije i ideje od javnog interesa, već ih javnost ima pravo i dobiti. Stoga je uloga medija u olakšavanju i osnaživanju prava javnosti primati informacije i ideje ključna. Kada ne bi bilo tako, mediji ne bi mogli ostvariti svoju

13 Vidi, npr. presudu od 9. siječnja 2007., *Kwiecień protiv Poljske*, br. 51744/99, § 56.

14 Vidi presudu od 7. veljače 2012., *Axel Springer AG protiv Njemačke* [Vv], br. 39954/08, §§ 89.-95.

15 Vidi, npr. presudu od 20. listopada 2015., *Pentikäinen protiv Finske* [Vv], br. 11882/10, § 90.

16 Prema ESLJP-u javni interes obično obuhvaća pitanja koja utječu na javnost toliko da izazivaju njezin legitimni interes, koja privlače njezinu pažnju ili je se do znatne mjere tiču, pogotovo ako utječu na dobrobit građana ili život zajednice. To se odnosi i na pitanja koja izazivaju određene kontroverze, koja se tiču važnih društvenih pitanja ili problema za koji javnost ima interes da o njemu bude obaviještena. Javni interes ne smije se svesti na žed javnosti za informacijama o privatnom životu drugih ili želju publike za senzacionalizmom ili voajerizmom. Vidi, npr. presudu od 27. lipnja 2017., *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske*, br. 931/13, § 171. Pitanja od javnog interesa obuhvaćaju i upravljanje postupkom (vidi, npr. presudu od 23. travnja 2015., *Morice protiv Francuske*, br. 29369/10); zaštitu životne sredine i javnoga zdravlja (vidi, npr. presudu od 7. studenoga 2006., *Mamère protiv Francuske*, br. 12697/03); kao i povijesne događaje (vidi, npr. presudu od 14. rujna 2010. *Dink protiv Turske*, br. 2668/07 i dr.).

ulogu javnog psa čuvara.¹⁷

U tom je kontekstu bitno razlikovati o kome se radi (je li riječ o javnoj osobi, npr. političaru, ili ne), o kojoj temi (je li riječ o temi od javnog interesa, vodi li se o njoj javna rasprava)¹⁸ i sl. Kada je sporna izjava dana u kontekstu političke debate o pitanju od javnog interesa, prihvatljiva su samo najnužnija ograničenja slobode govora, jer je sloboda političke debate u samoj srži koncepta demokratskog društva. Stoga su granice prihvatljive kritike šire u slučaju političara negoli kod privatnih osoba. Za razliku od ovih posljednjih, političar je neizbježno i svjesno otvoreniji za pomno ispitivanje svake njegove ili njezine riječi i djela te u skladu s tim mora iskazivati veći stupanj tolerancije.^{19, 20}

2.1. Naknada štete u slučaju klevete

Vezano za naknadu štete u slučajevima klevete, mjera naknade štete (kao reakcija na klevetu koju su iznijele novine) ne može se sama po sebi smatrati nerazmjernom s ciljem koji se želio postići jer ispunjava *prijeku društvenu potrebu*.

Međutim, valja utvrditi je li osporeno miješanje bilo razmjerno u smislu visine dosuđene naknade štete. Da bi se to utvrdilo, nužno je ispitati je li visina naknade štete poremetila ravnotežu između slobode izražavanja novina i potrebe za zaštitom ugleda pojedinca kojeg su novine oklevetale. Pritom je potrebno razlikovati visinu naknade štete ovisno o tome je li obveza njezine isplate usmjerena prema tvrtki ili prema uredniku novina, odnosno novinaru, a iznos naknade štete zbog klevete mora biti razmjernan povredi ugleda pojedinca.²¹

2.2. Ustavnosudska praksa

Kao što je već spomenuto, Ustavni sud primjenjuje navedena načelna stajališta u svojoj praksi, ili točnije rečeno, ta je stajališta preuzeo od ESLJP-a i primjenjuje ih kao svoja, prilagođena okolnostima svakoga pojedinog slučaja.

17 Vidi, npr. presudu od 25. lipnja 1992., *Thorgeirson protiv Islanda*, br. 13778/88, presudu *Axel Springer AG protiv Njemačke* [Vv] (2012.) i presudu *Couderc i Hachette Filipacchi Associes protiv Francuske* [Vv] (2015.)

18 Vidi, npr. presudu od 24. lipnja 2004., *Von Hannover protiv Njemačke*, br. 59320/00. Ovdje je ESLJP zauzeo stajalište da je nužno razlikovati izvješćivanje o činjenicama (i onim kontroverznim) koje pridonose raspravi u demokratskom društvu u odnosu prema, primjerice, političarima u obnašanju njihovih dužnosti, s jedne strane, i izvješćivanja o činjenicama iz privatnog života pojedinca koji, kao u konkretnom slučaju, ne obnaša nikakve službene funkcije.

19 Vidi, npr. presudu od 14. siječnja 2014., *Ojala i Etukeno Oy protiv Finske*, br. 69939/10.

20 To se načelo primjenjuje ne samo na političare, već i na sve osobe koje su dio javne sfere, bilo kroz svoje aktivnosti (vidi, npr. presudu od 26. veljače 2002., *Krone Verlag GmbH & Co KG protiv Austrije*, br. 34315/96, § 37.) ili svoj položaj (vidi, npr. presudu od 14. prosinca 2006., *Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije* (br. 2), br. 10520/02, § 36.).

21 Vidi, npr. presudu od 22. listopada 2009., *Europapress Holding d.o.o. protiv Hrvatske*, br. 25333/06. U tom je predmetu podnositelju, novinskom izdavačkom poduzeću, određena naknada štete za objavljivanje članka kojim je oklevetan političar. Predmet se konkretno ticao slobode tiska.

2.2.1. Pravo na slobodu izražavanja/funkcioniranje sudbene vlasti

U predmetu broj U-III-63/2017²² Ustavni sud utvrdio je da izricanje novčane kazne strankama zbog toga što su u podnesku vrijeđali sutkinju nije bilo zakonito jer podnositelji sporni podnesak nisu predali u predmetu u kojem su bili stranke, štoviše nisu ga predali niti sudu pred kojim se vodio postupak. Podnesak su dostavili Vrhovnom sudu RH ukazujući na navodno nepravilan i nezakonit rad sutkinje, da bi ga taj sud potom prosljedio sudu pred kojim se vodio postupak. Ustavni sud ocijenio je da se sudovi u rješenju o kažnjavanju podnositelja nisu mogli pozvati na odredbu mjerodavnoga procesnog zakona koji propisuje kažnjavanje stranke koja u podnesku vrijeđa sud, pa zbog toga miješanje u pravo na slobodu izražavanja podnositelja nije bilo zakonito. Kako nije bio zadovoljen prvi kriterij opravdanosti miješanja, Ustavni sud nije dalje razmatrao je li miješanje imalo legitimni cilj i je li bilo razmjerno ostvarivanju toga cilja.

U toj odluci Ustavni sud promijenio je dotadašnju ustavnosudsku praksu prema kojoj odluke suda kojima se kažnjava stranke i odvjetnike zbog vrijeđanja suda nisu pojedinačni akti iz čl. 62. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske.²³ Budući da takve odluke otvaraju pitanje eventualne povrede slobode izražavanja iz čl. 38. Ustava, odluke kojima se izriču kazne zbog vrijeđanja suda pojedinačni su akti iz čl. 62. Ustavnog zakona.²⁴

U nekoliko se predmeta Ustavni sud bavio pravom javnosti, odnosno javnim interesom da bude upoznat s funkcioniranjem sudbene vlasti, s jedne strane, i s druge, s pravom sudaca na zaštitu svoje časti, ugleda i dostojanstva.

U predmetu broj U-III-909/2019²⁵ bila je riječ o odvjetnici koja je kažnjena zbog neosnovanog podnošenja zahtjeva za izuzeće predmetnog suca za kojeg je smatrala da je pristran. Između njih dvoje već je i ranije bilo sukoba koji su rezultirali izricanjem višestrukih novčanih kazni. U konkretnom slučaju u konačnici je prihvaćen zahtjev za izuzeće predmetnoga suca te da je podnositeljica kao punomoćnica tuženika s pravom sumnjala u njegovu nepristranost. Stoga se ne može reći da je podnositeljica zlopotrijebila procesni institut izuzeća radi odugovlačenja postupka, već je opravdano podnijela zahtjev za izuzeće u svrhu zaštite interesa svoje stranke. Uz to, podnositeljica nije prije podnošenja zahtjeva za izuzeće podnijela takav zahtjev u

22 Vidi odluku broj: U-III-63/2017 od 26. veljače 2019. Narodne novine, br. 36/19.

23 Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 99/99., 29/02. i 49/02., pročišćeni tekst.

24 Vidi točku 17. odluke:

“c) Promjena stajališta Ustavnog suda

17. Ustavni sud prihvaća navedena pravna stajališta ESLJP-a u pogledu karaktera odluka sudova kojima su strankama, umješačima i njihovim punomoćnicima u sudskom postupku izrečene novčane kazne zbog zlorabe prava koja im u sudskom postupku pripadaju ili zbog vrijeđanja suda, u pogledu karaktera i dosega slobode izražavanja (zajamčene člankom 10. Konvencije i člankom 38. stavcima 1. i 2. Ustava), te kruga osoba koje su u dosegu te slobode, kao i prava države da ograniči slobodu izražavanja.

Slijedom navedenog, Ustavni sud mijenja svoje dosadašnje stajalište o karakteru navedenih odluka i utvrđuje da su one pojedinačni akti u smislu članka 62. stavka 1. Ustavnog zakona.”

25 Vidi odluku broj: U-III-909/2019 od 13. srpnja 2021., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

odnosu na predmetnog suca, odnosno tada ga je podnijela prvi put. Iz toga se također može zaključiti da nije riječ o očito neosnovanom (ponovljenom) zahtjevu za izuzeće.

Nadalje, primijenivši navedena načelna stajališta, po ocjeni Ustavnog suda novčana kazna od 5.000 kuna imala bi na podnositeljicu kao odvjetnicu obeshrabrujući učinak (tzv. engl. *chilling effect*) da ubuduće iznosi adekvatne odgovarajuće primjedbe i koristi dopuštena procesna sredstva za zaštitu prava svojih stranaka, ali i općenito na sve stranke i njihove punomoćnike da koriste dopuštena pravna sredstva, osobito da podnose zahtjev za izuzeće suca u slučaju sumnje na njegovu pristranost. Ovo posebno ako se uzme u obzir da je nepristranost suda jedan od važnijih elemenata prava na pravično suđenje iz čl. 29. stavka 1. Ustava.

Pritom je Ustavni sud istaknuo da će se prigovori o navodnom miješanju u slobodu izražavanja izneseni u ustavnoj tužbi (meritorno) razmatrati samo ako ih je podnositelj ustavne tužbe ranije iznio upravo podnošenjem zahtjeva za izuzeće suca.

Ta je stajališta Ustavni sud izrazio i u predmetu broj U-III-993/2020 od 8. travnja 2020.²⁶

U predmetu broj U-III-964/2017²⁷ podnositelj je, kao nakladnik *Zadarskog lista*, dnevnog lista iz Zadra, na naslovnici svog izdanja od 7. siječnja 2015., objavio najavu članka pod naslovom: *Rogić: Iza anonimnog pisma u kojem me nazivaju Goebbelsom stoji Ivana Klišmanić!* U vrijeme objave spornoga članka Željko Rogić obnašao je dužnost predsjednika Općinskog suda u Zadru, dok je Ivana Klišmanić bila sutkinja tog suda. Sudovi su obvezali podnositelja naknaditi Ivani Klišmanić štetu u iznosu od 50.000 kn.

Ustavni sud primijetio je da sporni članak izvještava o anonimnom pismu koje se tiče Općinskog suda u Zadru i njegovih sudaca, a sve na temelju izjave predsjednika tog suda. S obzirom na činjenicu da tužiteljica obnaša dužnost sutkinje, moglo bi se tvrditi da je u pitanju bio znatan javni interes i da je objavljivanje informacija o tom događaju bilo sastavni dio zadaće medija u demokratskom društvu. Iz izjava predsjednika suda i tužiteljice, danih u postupku koji je prethodio ustavnosudskom, proizlazilo je da između njih postoji višegodišnji osobni sukob te da konkretan slučaj nije njihov jedini medijski *obračun*. Dakle, može se zaključiti da su oni sami pridonijeli tomu da njihov sukob postane tema od javnog interesa.

Ustavni sud utvrdio je nerazmjerno ograničenje prava na slobodu izražavanja nakladnika dnevnog lista koji je objavio članak o međusobnim odnosima sudaca na lokalnom sudu za koji je naknadno, u postupku naknade štete, ocijenjeno da je doveo do povrede časti i ugleda sutkinje tog suda. Naglasio je da su suci podvrgnuti širim granicama prihvatljive kritike od običnih građana. Ocijenio je da iz obrazloženja osporenih presuda nije vidljivo da su sudovi pri pružanju zaštite sutkinji uzeli u obzir da suci, iako autoritet sudbene vlasti, odnosno dio temeljnih institucija države, nisu imuni na kritiku i kontrolu te da, osim kod teških štetnih napada koji su u osnovi neutemeljeni, mogu biti podvrgnuti širim granicama prihvatljive kritike od običnih građana. Nadalje, sudovi su bili dužni obrazložiti i zašto su tužiteljici dosudili visoki iznos naknade štete jer dosuđena naknada ne smije imati odvratajući učinak, a

26 Vidi odluku broj: U-III-993/2020 od 8. travnja 2020., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

27 Vidi odluku broj: U-III-964/2017 od 26. lipnja 2019., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

nakladnik je objavio ispravak spornoga članka čime je omogućen ispravak stvarne štete koja je eventualno nastala zbog netočnih medijskih objava. Uz navedeno, tužiteljica (sutkinja) nije dokazala da joj je stvarno otežano ili onemogućeno obavljanje njezine sudačke dužnosti.

Slijedom navedenoga Ustavni sud ocijenio je da (za sada) osporene odluke ne opravdavaju prijeku društvenu potrebu za davanje prednosti pravnoj zaštiti poštovanja tužiteljičinoga dostojanstva, ugleda i časti pred podnositeljevom slobodom mišljenja i izražavanja misli te je ustavnu tužbu usvojio i ukinuo presude nižestupanijskih sudova.

Slična se situacija dogodila i u predmetu broj U-III-458/2018,²⁸ u kojem su dnevne novine objavile članak u kojem je novinar iznio osobno stajalište o reizboru suca u Državno sudbeno vijeće (dalje: DSV), budući da je izmjenama propisa određeno da osobe koje su već dva puta bile izabrane na tu funkciju ne mogu ponovno biti birane. Osporeno pitanje ticalo se retroaktivnosti mjerodavnih odredaba Ustava i zakona.

Naime, u *Večernjem listu* od 31. siječnja 2015. na naslovnici i u rubrici Vijesti dana objavljen je članak autora Marinka Jursića pod naslovom *Sporan izbor člana DSV-a iz reda specijaliziranih sudova, Ustav brani sucu Bobanu da treći put postane član DSV-a*. Toga dana objavljen je istovjetan tekst i na mrežnom portalu *Večernji.hr*. Ispod slike tužitelja na str. 4 objavljeno je: *Ustav: Članovi Državnog sudbenog vijeća biraju se na razdoblje od četiri godine, s time da članom Državnog sudbenog vijeća nitko ne može biti više od dva puta*. Podnositelju kao tuženiku naloženo je isplatiti tužitelju 50.000 kn na ime naknade neimovinske štete zbog narušavanja ugleda suca te potpuno ukloniti sporni tekst s mrežnog portala.

Ustavni sud ocijenio je da se ne može bezrezervno prihvatiti zaključak redovnih sudova da je u konkretnom slučaju riječ o iznošenju činjeničnih tvrdnji. Prema ocjeni Ustavnog suda sporni je članak mišljenje novinara o tome kako treba tumačiti odredbe Ustava (čl. 121.) i Zakona o Državnom sudbenom vijeću²⁹ (čl. 5.), koje propisuju da članom DSV-a nitko ne može biti više od dva puta te autorovo razumijevanje svrhe ustavnih i zakonodavnih izmjena kojima je ograničen broj mandata članovima DSV-a.

Nadalje, Ustavni sud, za razliku od redovnih sudova, nije našao ništa uvredljivo u spornom članku. Utvrdio je da ni sadržaj ni kontekst spornog članka ne sadrži kritiku upućenu tužitelju, već kritiku upućenu radu Povjerenstva za izbor članova DSV-a zbog navodnoga propusta tog tijela učinjenog dopuštanjem tužitelju da se kandidira za treći mandat člana DSV-a, iako ta mogućnost, prema mišljenju autora članka, više ne postoji s obzirom na promjene mjerodavnih odredaba Ustava i Zakona o DSV-u.

Ustavni sud ocijenio je da osporene presude ne pokazuju (obrazlažu) prijeku društvenu potrebu za davanjem prednosti pravnoj zaštiti jamstva poštovanja tužiteljeva dostojanstva, ugleda i časti pred podnositeljevom slobodom misli i izražavanja misli.

Zaključno, utvrdio je povredu slobode izražavanja jer je našao da se mišljenje novinara ne može *a priori* smatrati izjavom koja je dana u *zloj vjeri* (jer je kao diplomirani pravnik trebao znati da se odredbe Ustava i zakona ne primjenjuju retroaktivno), niti se podnositelju kao pravniku i novinaru (a ni bilo kojoj drugoj

28 Vidi odluku broj: U-III-458/2018 od 23. svibnja 2019., Narodne novine, br. 77/19.

29 Zakon o Državnom sudbenom vijeću, Narodne novine, br. 16/10., 57/11., 130/11. i 13/13.

osobi) može uskratiti pravo na drukčije mišljenje o retroaktivnosti mjerodavnih odredaba Ustava i zakona, pa čak i onda kada je to mišljenje drukčije od *službenog* ili prevladavajućeg mišljenja.

2.2.2. Pravo na slobodu izražavanja o pitanjima od javnog interesa

U predmetu broj U-III-2944/2018³⁰ Ustavni sud utvrdio je da pravo na slobodu izražavanja obuhvaća i sudjelovanje pojedinca u raspravi o pitanjima od javnog interesa, poput *debate o Drugom svjetskom ratu, o pojavi fašizma u Hrvatskoj sredinom 20. stoljeća, i o načinu na koji se ti povijesni događaji danas u javnosti percipiraju i kako se o njima govori jer se odredba o slobodi izražavanja ne primjenjuje samo na informacije ili ideje koje su blagonaklono prihvaćene ili se ne smatraju uvredljivima ili ne izazivaju nikakvu reakciju, već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju*. To zahtijevaju pluralizam, tolerancija i slobodoumlje bez kojih nema *demokratskog društva*.

U konkretnom slučaju, u postupku koji je prethodio ustavnosudskom, podnositelj je obvezan naknaditi neimovinsku štetu na ime pretrpljenih duševnih bolova prouzročenih navodima iznesenim u reagiranju podnositelja objavljenom u rubrici *Reagiranja Novog lista*. Riječ je bila o reakciji podnositelja (kao čitatelja, a ne novinara) na ranije objavljeni članak tužitelja (koji je pak bio odgovor na treći, ranije objavljeni članak). Ustavni sud ocijenio je da sporni članak podnositelja i njegove navode nije moguće promatrati izolirano od javne rasprave koja se o navedenim povijesnim pitanjima intenzivno vodi u hrvatskom društvu.

O visini dosuđene naknade, Ustavni sud primijetio je da osporavana odluka ništa ne govori o okolnosti da je u istom postupku ranijom, doduše, nepravomoćnom, presudom i izdavač novina u kojem je objavljen članak podnositelja također obvezan tužitelju platiti 20.000 kn i to ne solidarno s podnositeljem, već povrh naknade dosuđene na štetu podnositelja.

Uz navedeno, Ustavni sud utvrdio je da osim općeg zaključka o pravičnosti tog iznosa i nabiranja općih elemenata, kako su oni navedeni u zakonskoj odredbi, drugostupanjski sud u obrazloženju svoje odluke ne povezuje te opće elemente s konkretnim okolnostima predmeta, te nije jasno koje su konkretne okolnosti bile ključne za njegovu odluku o visini naknade. Drugostupanjski sud nije niti obrazložio koliko je za odluku bio važan čimbenik dostupnosti spornog članka s obzirom na dostupnost medija u kojem je bio objavljen. Nadalje, iako drugostupanjski sud navodi da se vodio načelom da se naknadom ne pogoduje težnjama koje nisu spojive s naravi i društvenom svrhom, ostalo je nejasno je li na odgovarajući način vodio računa i o tome da dosuđena naknada ne smije dovesti do toga da odvratu podnositelja i druge pojedince od sudjelovanja u javnim raspravama od javnog interesa.

Slijedom navedenoga, Ustavni sud ocijenio je da drugostupanjski sud nije uvjerljivo obrazložio prijeku društvenu potrebu za davanjem prednosti pravnoj zaštiti jamstva poštovanja tužiteljeva dostojanstva, ugleda i časti pred podnositeljevom slobodom misli i izražavanja misli i dosudu naknade štete.

30 Vidi odluku broj: U-III-2944/2018 od 11. srpnja 2019., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

Ustavni sud je u predmetu broj U-III-2157/2019³¹ utvrdio da su javne osobe, a posebno političari, dužni *trpjeti* veći stupanj ozbiljnosti napada na ugled i dostojanstvo od prosječnoga građanina. U konkretnom slučaju bila je riječ o članku o uglednom političaru objavljenom u dnevnom listu *Slobodna Dalmacija* pod naslovom *Mesićeva, napokon, uspjela šala*, koji je, po zahtjevu za ispravak ispravljene informacije, objavio i ispravak. Međutim, podnositelj je smatrao da su mu, neovisno o objavljenom ispravku, i dalje povrijeđeni čast i ugled.

U ocjeni osnovanosti ustavne tužbe Ustavni sud pošao je od sljedećih tvrdnji:

- da je osporeni članak napisan kao kolumna u kojoj autor iznosi osobni osvrt na napise koji su već ranije bili poznati javnosti na raznim medijskim platformama; autor se u svojoj kolumni izrazito kritički, u odnosu na podnositelja kao bivšega predsjednika države, osvrnuo na takve navode te je tako dao i dodatan doprinos raspravi o pitanjima od javnog interesa;
- da je podnositelj i prije objavljivanja spornog članka obnašao više političkih funkcija i bio osoba poznata javnosti;
- u odnosu na okolnosti pod kojima je autor došao do informacija, Ustavni sud je primijetio da je već u prvostupanjskoj presudi u obrazloženju (a što je prihvatio i drugostupanjski sud) navedeno da i sam podnositelj kao tužitelj izrijekom ... *u svom demantiju navodi kako tekst nije nimalo originalan jer reciklira sve što su ... kroz niz godina iznosili o njemu*; stoga okolnosti pod kojima je autor došao do informacija o podnositelju i koje je informacije kasnije iskoristio u tekstu spornog članka ne upućuju na zaključak o bilo kakvom vidu pogrešnog tumačenja ili neprimjerenog komentiranja činjenica povezanih s podnositeljem, već prije poznatih u javnosti;
- da su tema spornoga članka navodne radnje podnositelja prema kojima autor izražava izrazito kritičan stav; autor je novinar koji redovito objavljuje članke, reportaže, izvješća i političke komentare te
- kao osoba poznata u javnosti, podnositelj je mogao predvidjeti da će sadržaj određenih činjenica, a koje se od ranije *povlače kroz medije već duže vrijeme*, biti korištene u raznim javnim komentarima, pa tako i u komentarima autora spornoga teksta iskazanog u njegovim vrijednosnim sudovima u obliku kolumnog napisa.

Ukratko, Ustavni sud utvrdio je da je autor u članku iznio samo osobne vrijednosne sudove, koje je uz to i povezao s već od ranije, u raznim medijima, objavljenim i javnosti poznatim činjenicama i informacijama, a koje u odnosu na ponavljanje njihovog sadržaja u spornom tekstu autora nisu *posebno štetno utjecale na čast i ugled* podnositelja.

Ustavni sud zaključno je ocijenio da su nadležni sudovi dostatno ispitali i obrazložili sve okolnosti bitne za vaganje ravnoteže između prava na slobodu izražavanja tuženice i nasuprot tome prava na poštovanje časti i ugleda podnositelja te su valjano zaključili da u konkretnom slučaju preteže pravo na slobodu izražavanja tuženice. To osobito imajući u vidu da je riječ o javnoj osobi, poznatom političaru,

31 Vidi odluku broj: U-III-2157/2019 od 3. studenoga 2020., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

koji je kao takav dužan *trpjeti* veći stupanj ozbiljnosti napada na ugled i dostojanstvo od prosječnoga građanina.

2.2.3. Sloboda izražavanja mišljenja na radnom mjestu

Ustavni sud bavio se i pravom na slobodu izražavanja vlastitog mišljenja na radnom mjestu. Pritom je prihvatio načelna stajališta koja je o tome u svojoj praksi razvio ESLJP,³² koji u ocjeni razmjernosti miješanja uzima u obzir:

- javni interes za objavljenu informaciju (ostavlja se manje prostora za ograničavanje rasprava o pitanjima od javnog interesa);
- motiv postupanja zaposlenika (traži se postupanje u dobroj vjeri, uvjerenje da je informacija točna i da postoji javni interes za njezinom objavom te da ne postoji drugo, diskretnije sredstvo za ispravljanje onoga što se prijavljuje);
- vjerodostojnost objavljenih informacija (postoji dužnost provjere točnosti i pouzdanosti informacije);
- kanali prijavljivanja - nadređeni, nadležna državna tijela, javnost; pritom je javna objava opravdana kada prethodnih puteva nema ili nisu učinkoviti te
- štetu koju je pretrpio poslodavac.³³

S tim u vezi ističe se da radnici trebaju iskazati prema svom poslodavcu lojalnost, rezerviranost i diskreciju, što se posebno odnosi na državne službenike i radnike zaposlene u javnom sektoru koji po prirodi stvari mogu u sklopu svoga radnog mjesta naići na interne i tajne informacije čije je otkrivanje od velikog javnog interesa. Stoga bi državni službenici ili zaposlenici u javnom sektoru koji upozore na nezakonite aktivnosti i postupanja na radnom mjestu trebali u određenim slučajevima uživati zaštitu. Zaštita je potrebna ako je zaposlenik, odnosno državni službenik jedina osoba, ili dio manje grupe zaposlenika, koji su svjesni toga što se događa na radnom mjestu, pa je sama zaštita u javnom interesu, jer se tako upozorava poslodavca i javnost općenito.

U predmetu broj U-III-727/1997³⁴ Ustavni sud utvrdio je da pravo na izražavanje obuhvaća pravo izražavanja vlastitog mišljenja na radnom mjestu koje ne može biti temelj za prekid radnog odnosa, osim ako u konkretnoj situaciji ne postoje izvanredne okolnosti koje dopuštaju ograničenje slobode izražavanja u skladu s čl. 10. Konvencije i čl. 19. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, što je raspravni sud dužan utvrditi.

32 Vidi, npr. presudu od 8. siječnja 2013., *Bucur i Toma protiv Rumunjske*, br. 40238/02; presudu od 21. srpnja 2011., *Heinisch protiv Njemačke*, br. 28274/08; presudu od 19. veljače 2009., *Marchenko protiv Ukrajine*, br. 4063/04; presudu od 5. studenoga 2010., *Herbai protiv Mađarske*, br. 11608/15 i presudu od 28. ožujka 2017., *Marumić protiv Hrvatske*, br. 51706/11.

33 Ta su mjerila utvrđena u predmetu koji se ticao službenika u javnom sektoru (vidi presudu od 12. veljače 2008., *Guja protiv Moldavije* [Vv], br. 14277/04), no ESLJP ističe da se mogu primjenjivati i na radne odnose koji se uređuju u skladu s privatnim pravom i da se ta načela i kriteriji primjenjuju kada se ocjenjuje pravo radnika da ukaže na nezakonito postupanje ili nedopuštene aktivnosti poslodavca u odnosu na pravo poslodavca da štiti svoj ugled i komercijalne interese (vidi, npr. presudu *Heinisch protiv Njemačke* (2011.)).

34 Vidi odluku broj: U-III-727/1997 od 10. siječnja 2001., Narodne novine, br. 4/01.

U predmetu broj U-III-4441/2017³⁵ Ustavni sud odlučivao je o dopuštenosti otkaza ugovora o radu podnositeljice zbog objave na njezinom *Facebook* profilu koju je njezin poslodavac ocijenio štetnom za svoj ugled i čast, kao i štetnom za međuljudske odnose u kompaniji. Osporenom presudom uvažena je revizija tuženika (poslodavca) te je preinačena drugostupanjska presuda na način da je odbijen tužbeni zahtjev podnositeljice (radnice) radi utvrđenja nedopuštenom poslodavčeve odluke o izvanrednom otkazu ugovora o radu, radi određivanja sudskog raskida ugovora o radu te radi isplate pripadajućeg iznosa naknade.

U konkretnom slučaju, Vrhovni sud RH ocijenio je da su sporni komentari podnositeljice vezani za organizaciju rada tuženika kao poslodavca prešli granice dopuštene kritike u radnim odnosima te je ocijenio da je tuženik u skladu s čl. 116. st. 1. Zakona o radu imao opravdan razlog za izvanredan otkaz podnositeljici. Time je dao prednost zaštiti časti i ugleda poslodavca nad pravom podnositeljice na slobodu mišljenja i izražavanja misli.

Ustavni sud istaknuo je, kada su u pitanju radni odnosi, da se odnos poslodavca i radnika mora temeljiti na uzajamnom povjerenju i ponašanju u dobroj vjeri. Međutim, ponašanje u dobroj vjeri ne podrazumijeva i apsolutnu dužnost lojalnosti prema poslodavcu, kao ni toliki stupanj diskrecije da bi radnik bio u potpunosti lišen svoga prava na slobodu izražavanja, osobito ako to svoje pravo koristi na način koji nije grubo vrijeđanje poslodavca i bez korištenja uvredljivih izraza.

U slučaju podnositeljice, Ustavni sud ocijenio je da komentari koje je ona iznijela na društvenoj mreži *Facebook* i kojima je izrazila svoje mišljenje o organizaciji rada tuženika nisu bili usmjereni vrijeđanju poslodavca te po svom sadržaju nisu bili takvog intenziteta da bi zahtijevali donošenje najstrože mjere prestanka radnog odnosa.

Zaključno, Ustavni sud istaknuo je da ne oduzima pravo poslodavcu da radniku izrekne mjeru izvanrednog otkaza kada zbog osobito teške povrede obveze iz radnog odnosa ili zbog neke druge osobito važne činjenice nastavak radnog odnosa nije moguć. Međutim, sudovi su pri ocjeni zakonitosti otkaza dužni ispitati je li ta mjera bila razmjerna legitimnom cilju kojem je težila - zaštiti časti i ugleda poslodavca te je li bilo moguće izreći neku drugu, blažu mjeru, odnosno je li postignuta pravična ravnoteža između prava poslodavca na čast i ugled i prava radnika na slobodu mišljenja i izražavanja misli.

Budući da je u konkretnom slučaju Vrhovni sud RH propustio ispitati razmjernost izvanrednog otkaza podnositeljice, Ustavni sud ocijenio je da je podnositeljici povrijeđeno pravo na slobodu mišljenja i izražavanja misli zajamčeno čl. 38. st. 1. i 2. Ustava odnosno čl. 10. Konvencije.

U predmetu broj U-III-2210/2016³⁶ Ustavni sud bavio se dopuštenošću otkaza ugovora o radu zviždača zbog dostavljanja poslovne dokumentacije svoga poslodavca (tuženik) novinarima. Na temelju te dokumentacije novinari su objavili članke u kojima je prikazano navodno nezakonito poslovanje tuženika (poslodavca), čime je podnositelj naštetio poslodavčevu poslovnom ugledu.

35 Vidi odluku broj: U-III-4441/2017 od 10. ožujka 2020., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

36 Vidi odluku broj: U-III-2210/2016 od 21. prosinca 2021., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

Ustavni sud osporene presude ispitao je s aspekta eventualne povrede jamstva slobode mišljenja i izražavanja misli. U postupku je ispitao je li država propustila ispuniti svoje pozitivne obveze u smislu zaštite podnositeljevog prava na slobodu mišljenja i izražavanja misli tuženika (poslodavca podnositelja), odnosno jesu li sudovi donošenjem osporenih presuda odgovarajuće osigurali ostvarivanje podnositeljevog prava na slobodu mišljenja i izražavanja misli u kontekstu konkretnoga radnopravnog odnosa.

Budući da je ograničenje podnositeljeve slobode izražavanja u ovom predmetu bilo zakonito (odluka o otkazu donesena je na temelju Zakona o radu) i težilo ostvarenju legitimnog cilja (zaštita poslovnog interesa i ugleda tuženika), Ustavni sud trebao je odgovoriti i na pitanje je li miješanje bilo nužno u demokratskom društvu.

Imajući u vidu djelatnosti radi koje je tuženik osnovan (stručna rehabilitacija za nezaposlene osobe s invaliditetom), okolnost da su njegovi tadašnji osnivači (Grad Zagreb, Hrvatski savez gluhih i nagluhih) sufinancirali poslovanje tuženika, kao i mogućnost da je radom tuženika došlo do zloupotrebe postupka javne nabave, neosporno je bilo da su objavljene informacije bile od javnog interesa.

U odnosu na vjerodostojnost objavljenih informacija, Ustavni sud primijetio je da tuženik nije osporio autentičnost proslijeđene poslovne dokumentacije; da je Državni ured za reviziju utvrdio nepravilnosti u radu tuženika; da sudovi u osporenim presudama nisu odgovorili na pitanje jesu li navodi u objavljenim člancima bez činjenične osnove i kako je navedena okolnost utjecala na ocjenu osnovanosti otkaza ugovora o radu podnositelja.

U odnosu na motiv postupanja podnositelja, Ustavni sud nije se složio s ocjenom sudova koji su, upravo zbog činjenice što je podnositelj prije objave članka podnio kaznenu prijavu protiv tuženika, zaključili da on više nije imao razloga obratiti se medijima i da je zbog toga bio motiviran svojim osobnim nezadovoljstvom. Iz stajališta redovnih sudova proizlazilo bi da radnik, nakon što je nadležnim tijelima prijavio nezakoniti rad poslodavca, ne smije dalje putem medija upozoravati na moguće nepravilnosti, jer bi, u protivnom, obraćanje medijima moglo utjecati na ocjenu njegovih motiva. Ustavni sud ocijenio je da bi navedeno shvaćanje moglo negativno utjecati na radnike, tako što bi ih obeshrabilo u prijavljivanju nezakonitoga rada poslodavca. U tom bi se slučaju moglo postaviti pitanje do kada radnik, koji je više puta nadležnim tijelima prijavio nezakoniti rad svoga poslodavca, treba čekati njihovo postupanje, osobito ako svjedoči daljnjim nezakonitostima.

U odnosu na štetu koju je pretrpio poslodavac, Ustavni sud primijetio je da prvostupanjski sud nije utvrdio postoji li stvarna šteta tuženika i ako postoji, u čemu se sastoji. Ustavni sud prihvatio je da su predmetni članci mogli biti štetni za poslovni ugled tuženika, no ocijenio je da su okolnosti konkretnoga slučaja zahtijevale detaljniju analizu štete, odnosno negativnih posljedica za tuženika te procjenu nadmašuje li nanesena šteta interes javnosti u pogledu informacije koja je objavljena.

U odnosu na razmjernost sankcije, Ustavni sud utvrdio je da sudovi nisu ocijenili dokaze vezane za navodni neovlašteni ulazak podnositelja u prostorije tuženika na neradni dan. Ustavni sud istaknuo je da ne oduzima pravo poslodavcu da radniku otkáže ugovor o radu ako ima opravdani razlog. Međutim, sudovi su pri ocjeni

zakonitosti otkaza bili dužni ispitati je li ta mjera bila razmjerna legitimnom cilju kojem je težila, odnosno je li postignuta pravična ravnoteža između prava poslodavca na zaštitu poslovnog ugleda i prava radnika na slobodu mišljenja i izražavanja misli.

Zaključno, prema ocjeni Ustavnog suda, sudovi su u konkretnom slučaju propustili ispitati razmjernost izrečene mjere otkaza ugovora o radu podnositelju te (za sada), prema razlozima koje su sudovi dali za svoje odluke, nije postignuta pravična ravnoteža između tuženikovog prava na zaštitu poslovnog ugleda i prava podnositelja na slobodu mišljenja i izražavanja misli te miješanje u pravo podnositelja na slobodu izražavanja u obliku otkaza ugovora o radu nije *bilo nužno u demokratskom društvu* radi zaštite poslovnog ugleda i prava tuženika.

2.2.4. *Sloboda izražavanja na internetu i naslov novinskoga članka*

U predmetu broj U-III-4383/2020³⁷ Ustavni sud bavio se komentarima na društvenim mrežama (*Facebook*).

U parničnom postupku koji je prethodio ustavnosudskom postupku, predmet spora bio je zahtjev podnositelja za naknadu neimovinske štete zbog povrede prava osobnosti koju je pretrpio zbog komentara tuženika na društvenoj mreži *Facebook*.

U ocjeni osnovanosti navoda ustavne tužbe, Ustavni sud primijenio je na konkretan slučaj načelne kriterije za utvrđenje je li postignuta ili povrijeđena pravedna ravnoteža između dvaju sukobljenih prava, polazeći od odgovora na sljedeća pitanja:

Je li objavljeni članak pridonio raspravi o pitanju od javnog interesa? Da. Sporni tekst napisan je na javnom *Facebook* profilu i objavljen je kao odgovor na komentar podnositelja.

Koliko je osoba o kojoj je riječ poznata u javnosti? Podnositelj je prije objavljivanja spornog članka bio načelnik Općine, nakon čega je bio zastupnik u Hrvatskom saboru. Pritom tuženik u spornoj objavi nije spomenuo (ime ili prezime) podnositelja, niti je iznosio navode koji su upućivali na zaključak da je podnositelj krivotvorio službene isprave.

Okolnosti pod kojim je tuženik došao do informacija? Tuženik je sporne informacije temeljio na izvješću o obavljenoj reviziji Državnog ureda za reviziju, ali je imao i osobna saznanja, jer je kao zaposlenik Općine bio upoznat s njezinim radom u spornom razdoblju.

Sadržaj, forma i posljedica objave spornog teksta? Tuženik je crpio informacije iz izvješća Državnog ureda za reviziju i u svojim komentarima nije nigdje spomenuo podnositelja, ni imenom ni prezimenom, a ni osobu koja obnaša ili je obnašala javne dužnosti.

Ustavni sud na kraju je zaključio da su nadležni sudovi dostatno ispitali i obrazložili sve okolnosti bitne za vaganje ravnoteže između prava na slobodu izražavanja i prava na poštovanje časti i ugleda podnositelja te su valjano zaključili da u konkretnom slučaju preteže pravo na slobodu izražavanja tuženika. Pritom je naglasio da je javna osoba dužna pokazati veći stupanj tolerancije, pogotovo uzimajući u obzir da se u predmetnoj objavi radi o pitanjima od javnog interesa.

37 Vidi odluku broj: U-III-4383/2020 od 14. srpnja 2021., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

U predmetu broj U-III-2669/2018³⁸ Ustavni sud prihvatio je stajališta ESLJP-a da se internet, kao novo sredstvo komunikacije razlikuje od klasičnih medija te je veći rizik za prava zaštićena člankom 8. Konvencije.

Sažeto, u odnosu na činjenice predmeta, osporenom prvostupanjskom i drugostupanjskom presudom podnositeljici je bilo naloženo naknaditi tužitelju neimovinsku štetu u iznosu od 20.000 kn (sa zakonski zateznim kamatama i troškovima), zbog povrede prava osobnosti prouzročene sadržajem spornog članka i komentara (anonimnih) čitatelja iznesenih u javnoj raspravi potaknutoj njegovom objavom na njezinom mrežnom portalu.

U vezi s odgovornošću vlasnika mrežnog portala za komentare (imenovanih ili anonimnih) korisnika objavljene na portalu, a kojima se vrijeđaju prava trećih osoba, Ustavni sud prihvatio je i kriterije ESLJP-a za utvrđivanje je li sankcioniranje vlasnika portala za takve komentare povreda slobode izražavanja, uzevši u obzir da se zbog specifične prirode interneta, prava i obveze vlasnika mrežnih portala u vezi s komentarima drugih osoba mogu razlikovati od vlasnika klasičnih medija. Ta mjerila obuhvaćaju: prirodu i kontekst spornih komentara; mjere koje je vlasnik portala poduzeo da spriječi ili ukloni komentare kojima se vrijeđaju prava trećih osoba, odgovornost stvarnih autora komentara kao alternativa odgovornosti vlasnika portala te posljedice koje izrečena sankcija ima za vlasnika portala.

Primjenjujući ta mjerila u konkretnom slučaju, Ustavni sud ocijenio je da sudovi nisu iznijeli dostatne i mjerodavne razloge koji bi uvjerljivo potvrdili prijeku društvenu potrebu za davanje prednosti pravnoj zaštiti jamstva poštovanja tužiteljeva dostojanstva, ugleda i časti pred podnositeljičinim jamstvom slobode misli i izražavanja misli i dosudu naknade štete u iznosu od 20.000 kn.

U odnosu na povredu prava na slobodu izražavanja putem naslova novinskoga članka, u predmetu broj U-III-1876/2018³⁹ Ustavni sud morao je ocijeniti može li netočan difamirajući naslov novinskog članka sam po sebi (tj. neovisno o ostatku članka) izazvati nematerijalnu štetu koja bi opravdala dosudu pravične novčane naknade.

Naime, u postupku koji je prethodio ustavnosudskom, predmet spora bili su tužbeni zahtjevi podnositelja kojima je svaki od njih tražio naknadu štete nastalu objavom novinskoga članka. Tužitelji su tvrdili da oblikovanje teksta na osebujan način stvara štetnu informaciju. To je ponajprije naslov teksta te drugo grafičko oblikovanje na koju upućuje i zahtjev za ispravak informacije.

Kako bi utvrdio je li u konkretnom slučaju postignuta pravična ravnoteža između ovdje sukobljenih prava (pravo na slobodu izražavanja i prava na poštovanje osobnoga života drugih) koja zaslužuju istu zaštitu, Ustavni sud se usredotočio na način prikupljanja informacija i njihovu provjerljivost; sadržaj, oblik i posljedice objavljene informacije. Podsjetio je na notornu činjenicu da određeni nezanemariv broj čitatelja barem katkad čita samo naslove nekih članaka i gleda uz njih priložene fotografije, da neki čitatelji to čine često te da neki to čine (gotovo) uvijek. Kad se uzmu u obzir takvi čitatelji, nedvojbeno je da kod takvoga prosječnog čitatelja predmetni naslov stvara

38 Vidi odluku broj: U-III-2669/2018 od 26. veljače 2020., pristup 10. ožujka 2022., www.usud.hr.

39 Vidi odluku broj: U-III-1876/2018 od 14. studenoga 2019., Narodne novine, br. 122/19.

negativan dojam. Zbog zanemarivanja tih činjenica prvostupanjski sud nije se bavio time jesu li podnositelji dužni trpjeti štetu u odnosu na takve čitatelje.

Slijedom navedenoga ocijenio je da je u tom kontekstu ustavnopravno neprihvatljivo obrazloženje prvostupanjske presude da bitne činjenice koje se spominju u tužbi i tijekom postupka nisu *dokazane u mjeri preko opisane načelne mogućnosti koja nije dovoljna za utvrđivanje jasne uzročnosti između naslova i grafičke obrade i povreda te intenziteta i obima povreda* te da se zbog toga *ne može utvrditi postojanje svih elemenata odgovornosti za štetu, i to poglavito uzročne veze između protupravne štetne radnje - objave naslova neprimjerenog sadržaju članka naglašenog grafičkom obradom i nastalih povreda te njihov intenzitet, pa je tužbene zahtjeve tužitelja valjalo odbiti u cijelosti.*

Polazeći od navedenih utvrđenja Ustavni sud ocijenio je da je podnositeljima povrijeđeno ustavno pravo zajamčeno čl. 35. Ustava.

3. ZAKLJUČAK

Ustavnosudski predmeti, osobito oni koji se odnose na individualnu ustavnosudsku kontrolu (ustavne tužbe) zaštite prava na slobodu izražavanja donedavno su bili rijetki u ustavnosudskoj praksi. No, posljednjih nekoliko godina situacija se znatno promijenila. Novija praksa Ustavnog suda pokazuje trend porasta takvih predmeta, što upozorava na opću veću osjetljivost zaštite slobode izražavanja (članak 38. Ustava), ali i poštovanja osobnoga života (čl. 35. Ustava) koje može biti povrijeđeno ili ugroženo ostvarivanjem prava na slobodu izražavanja. Po naravi stvari riječ je o dvama suprotstavljenim ustavnim pravima koja zaslužuju istu zaštitu. U slučajevima koji zahtijevaju vaganje između tih dviju vrijednosti, ishod za osobu koja tvrdi da joj je nečijim javnim istupom povrijeđeno dostojanstvo, čast ili ugled u načelu treba biti isti kao da se odlučuje o prigovoru povrede slobode izražavanja misli.

Test vaganja, to jest ocjenu je li u svakom pojedinom slučaju postignuta pravedna ravnoteža između dvaju suprotstavljenih prava, Ustavni sud provodi primjenom načela razmjernosti iz čl. 16. Ustava na okolnosti konkretnoga slučaja, pritom uvažavajući standarde koje je u odnosu na slobodu izražavanja razvio ESLJP.

Zaključno valja ponoviti da ocjenjujući je li u pojedinom slučaju došlo do miješanja i povrede prava na slobodu izražavanja kako bi se zaštitilo nečije dostojanstvo, čast i ugled, Ustavni sud sagledava svaki pojedini slučaj u svjetlu svih okolnosti, uključujući sadržaj spornih navoda, kao i kontekst u kojem su ti navodi izrečeni, a osobito jesu li mjere radi ograničenja slobode izražavanja bile razmjerne legitimnom cilju koji se želio postići tim ograničenjem. Temeljno je pravilo da se mora poštovati načelo razmjernosti zajamčeno čl. 16. Ustava.

Polazeći od činjenice da se načini komunikacije i izvješćivanja javnosti sve brže mijenjaju i poprimaju nove oblike, Ustavni sud stalno nadograđuje praksu povezanu s čl. 38. Ustava, odnosno čl. 10. Konvencije koja se odnosi na slobodu mišljenja i izražavanja, uključujući, dakako, i slobodu medija.

LITERATURA

Presude Europskog suda za ljudska prava:

1. Presuda od 10. studenoga 2015., *Couderc i Hachette Filipacchi Associes protiv Francuske* [Vv], br. 40454/07.
2. Presuda od 12. veljače 2008., *Guja protiv Moldavije* [Vv], br. 14277/04.
3. Presuda od 14. prosinca 2006., *Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije* (br. 2), br. 10520/02.
4. Presuda od 14. siječnja 2014., *Ojala i Etukeno Oy protiv Finske*, br. 69939/10.
5. Presuda od 19. veljače 2009., *Marchenko protiv Ukrajine*, br. 4063/04.
6. Presuda od 20. listopada 2015., *Pentikäinen protiv Finske* [Vv], br. 11882/10.
7. Presuda od 21. srpnja 2011., *Heinisch protiv Njemačke*, br. 28274/08.
8. Presuda od 22. listopada 2009., *Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske*, br. 25333/06.
9. Presuda od 23. travnja 2015., *Morice protiv Francuske* [Vv], br. 29369/10.
10. Presuda od 25. lipnja 1992., *Thorgeirson protiv Islanda*, br. 13778/88.
11. Presuda od 26. veljače 2002., *Krone Verlag GmbH & Co KG protiv Austrije*, br. 34315/96.
12. Presuda od 27. lipnja 2017., *Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv Bosne i Hercegovine* [Vv], br. 17224/11.
13. Presuda od 27. lipnja 2017., *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [Vv], br. 931/13.
14. Presuda od 28. ožujka 2017., *Marunić protiv Hrvatske*, br. 51706/11.
15. Presuda od 29. ožujka 2016., *Bédat protiv Švicarske* [Vv], br. 56925/08.
16. Presuda od 5. studenoga 2010., *Herbai protiv Mađarske*, br. 11608/15.
17. Presuda od 7. studenoga 2006., *Mamère protiv Francuske*, br. 12697/03.
18. Presuda od 7. veljače 2012., *Axel Springer AG protiv Njemačke* [Vv], br. 39954/08.
19. Presuda od 7. veljače 2012., *Von Hannover protiv Njemačke*, br. 2., [Vv], br. 40660/08. i 60641/08.
20. Presuda od 8. siječnja 2013., *Bucur i Toma protiv Rumunjske*, br. 40238/02.
21. Presuda od 8. studenoga 2018., *Narodni list d.d. protiv Hrvatske*, br. 2782/12.
22. Presuda od 9. siječnja 2007., *Kwiecień protiv Poljske*, br. 51744/99.

Presude Ustavnog suda Republike Hrvatske:

1. Odluka br. U-III-1876/2018 od 14. studenoga 2019., Narodne novine, br. 122/19.
2. Odluka br. U-III-2157/2019 od 3. studenoga 2020., www.usud.hr
3. Odluka br. U-III-2195/2016 od 2. studenoga 2016., www.usud.hr
4. Odluka br. U-III-2210/2016 od 21. prosinca 2021., www.usud.hr
5. Odluka br. U-III-2588/2016 od 8. studenoga 2016., www.usud.hr
6. Odluka br. U-III-2669/2018 od 26. veljače 2020., www.usud.hr
7. Odluka br. U-III-2944/2018 od 11. srpnja 2019., www.usud.hr
8. Odluka br. U-III-4383/2020 od 14. srpnja 2021., www.usud.hr
9. Odluka br. U-III-4441/2017 od 10. ožujka 2020., www.usud.hr
10. Odluka br. U-III-458/2018 od 23. svibnja 2019., Narodne novine, br. 77/19.
11. Odluka br. U-III-63/2017 od 26. veljače 2019., Narodne novine, br. 36/19.
12. Odluka br. U-III-727/1997 od 10. siječnja 2001., Narodne novine, br. 4/01.
13. Odluka br. U-III-7479/2014 od 16. prosinca 2015., www.usud.hr
14. Odluka br. U-III-909/2019 od 13. srpnja 2021., www.usud.hr
15. Odluka br. U-III-964/2017 od 26. lipnja 2019., www.usud.hr
16. Odluka br. U-III-993/2020 od 8. travnja 2020., www.usud.hr

Snježana Bagić*

Summary

**FREEDOM OF EXPRESSION AND THE RIGHT TO
COMPENSATION FOR DAMAGE - RECENT CASE-LAW OF
THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF
CROATIA**

This paper provides an overview of the case-law of the Constitutional Court of the Republic of Croatia on the protection of the right to freedom of expression guaranteed in Article 38 of the Croatian Constitution and Article 10 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. However, this right is not absolute as its exercise can violate the privacy rights of others (personality, reputation, honour, dignity) guaranteed in Article 35 of the Croatian Constitution and Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights. Therefore, in establishing the precedence to be awarded in each individual case to these two, by nature of things opposed, rights, applies the principle of proportionality in Article 16 of the Croatian Constitution. Given that ways and means of communication and informing the public change so fast and take new forms, the Constitutional Court has been continuously upgrading its case-law related to Article 38 of the Constitution and Article 10 of the Convention for the Protection of Human Rights on freedom of thought and expression, including the freedom of media.

Keywords: *freedom of expression; personality right; media freedom; public interest; proportionality; compensation of damage.*

* Snježana Bagić, Ph.D., Deputy President of the Croatian Constitutional Court, Zagreb; snjezana_bagic@usud.hr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7962-8137>.